

SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY

Budapest, 2023. október 24.

Megbízó:

MNB-Ingatlan Kft.
1013 Budapest
Krisztina krt. 32.

Készült 2 darab nyomtatott példányban
1/2 és 2/2 példányt Megbízó kapja

Einspach Gábor

kulturális javak igazságügyi szakértője
005529
1054 Budapest
Honvéd utca 8. I/2.

I. A megbízás tárgya

A megbízási szerződés aláírását követően áttanulmányoztam a rendelkezésemre átadott dokumentációt, majd felvettem a kapcsolatot a műveket felajánló Horizont Galériával. Ezt követően elvégeztem a szükséges anyaggyűjtést, melynek elsődleges forrásai a szakirodalomban, az internetes adatbázisokban, illetve a saját szakértői adattáramban tárolt adatok voltak. A szakvélemény alapja a megbízótól megkapott dokumentáció és a Horizont Galériában lefolytatott szemle volt. A szemlét 2023. szeptember 28-án folytattam le, jelen volt Dr. Bellák Gábor igazságügyi szakértő és a Horizont Galéria képviselője. A szemlén a műveket megvizsgáltuk, a szemlén készített fotódokumentációt a szakvélemény tartalmazza.

II. Fridvalszki Márk munkásságának ismertetése

Fridvalszki Márk (Budapest, 1981) Berlinben élő és alkotó képzőművész. Felsőfokú művészeti tanulmányait a Bécsi Iparművészeti Egyetemen kezdte, majd 2011-ben a Képzőművészeti Akadémián diplomázott képgrafika szakon. 2014 és 2017 között posztgraduális mesterképzésen vett részt Lipcsében, ahol intermédiát hallgatott. 2014 óta a Technologie und das Unheimliche (T+U) nevet viselő kiadói projekt és művészeti kollektíva alapítója és grafikus szerkesztője.

Zemlényi-Kovács Barnabás, a művésszel évek óta együttműködő teoretikus megfogalmazásában Fridvalszki Márk alkotói módszere egyfajta „archeofuturológia”: művészetében az elveszett jövőképek és modernista víziók vizuális maradványainak feltárásával foglalkozik egy posztfuturisztikus, időtlen korban. Kollázsai, festményei, grafikái és installációi az utóbbi években két különböző, de sok szempontból párhuzamos futurisztikus korszak vizuális anyagaiból állnak össze; metakollázsai a hatvanas évek késő modernizmusának formakészletéből és művészeti produktumaiból, valamint a korai kilencvenes évek szubkultúráiból merítenek. A művész így fogalmaz ezzel kapcsolatban: „Engem általában a történelmi fordulópontok, kezdőpontok foglalkoztatnak, az eredeti, az ősmozgató, a motivációnak, reakciónak az autentikus formája. Az érdeklődésem tekintetében tehát egy univerzális és ontológiai perspektíva foglalkoztat, és ezek hatásai és vonatkozásai a jelenre és jövőre nézve. A legtöbb esetben ezeket az történeseket sem időben, sem térben, tehát személyesen nem éltem meg. Az ebből adódó hiányokat úgy próbálom áthidalni, hogy olvasok, kutatok; a célom az, hogy érzelmileg és lelkileg közel kerüljek az adott esethez, korszakhoz, ami befolyással bírt a történelem alakulására. Kulturális és művészeti termékek segítségével próbálom megérteni és átélni a 'Zeitgeist'-et. Ugyanakkor letagadhatatlan az a közép-kelet-európai szűrő, amin keresztül a világot szemlélem, és ami vizuálisan és konceptuálisan is tetten érhető a munkáimon”. Fridvalszki munkái a pop- és ellenkultúra, a futurisztikus design, a pszichedélia, a jazz és az acid house különböző forrásait ötvözve igyekeznek kapcsolatot teremteni az említett korszakok utópikus elképzelései és a jövő nélküli kortárs valóság között.

Fridvalszki 2013 óta szerepel kiállításokon. Egyéni bemutatkozásainak állomásait többek között a Szentendrei Képtár, a pozsonyi Július Koller Society (a T+U kollektívával), a klagenfurti Kunstraum Lakeside, a prágai Karlin Studios, a dunaújvárosi Kortárs Művészeti Intézet, a brnói Gallery TIC és a budapesti Horizont Galéria és Art+Text Budapest jelentik. Az alkotó számos csoportos kiállításra kapott meghívást Európa-szerte, többek között a Meetfactory, Prága; a Kunstverein Eisenstadt; a Lehrter 17, Berlin; a BWA Sokół Gallery, Nowy Sącz; a D21 Kunstverein, Lipcse; a Kunsthalle Exnergasse, Bécs; a 34. Ljubljana-i Grafikai Biennále; a Magyar Nemzeti Galéria és a Ludwig Múzeum, Budapest tárlataira. Háromszor jelölték Esterházy Művészeti Díjra és egyszer 2017-ben a Leopold Bloom Képzőművészeti Díjra. 2018-ban a lipcsei Kulturstiftung des Freistaates Sachsen ösztöndíjában részesült, 2022-ben pedig megkapta a Stiftung Kunstfonds ösztöndíjat Berlinben. Művei megtalálhatók a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében. 2009-től a Fiatal Képzőművészek Stúdiója Egyesület (FKSE), 2019-től a Professional Association of Visual Artists (BBK), Berlin tagja.

III. A műtárgypiac vizsgálata, referenciák

Fontos az érték megállapításánál a piac általános állapota, a kereslet és kínálat összefüggései. Az elmúlt időszakban egyre erősödő piacot látunk a magyar művészet kiemelkedő teljesítményei esetében, mely nem ritkán 200 millió forintot is meghaladó árakat jelenthet. A klasszikus piac vonatkozásában az értéksáv Munkácsy Mihály, Rippl-Rónai József vagy Csontházy Tivadar esetében ezt messze meghaladó nagyságú is lehet. Ugyanakkor nagy jelentőségű, múzeumi rangú remekművek rendkívül ritkán kerülnek a műtárgypiacra. Magyarországon az aktuális kultúrpolitikának, az állami vásárlásoknak és az erősödő gyűjtői érdeklődésnek köszönhetően nagyon jelentős felértékelődés figyelhető meg a nemzeti festészet vonatkozásában. Általánosságban kijelenthető, hogy a magyarországi műtárgypiac – a koronavírus-járvány okozta piaci leállások kivételével – a 2008-as válság óta eltelt időszak legjobb periódusát éli. A klasszikus és modern művek piacán folyamatosan születnek az életműrekordok, a háború utáni és kortárs művészeti piac pedig, követve a nemzetközi trendeket, soha nem látott prosperitást mutat. Az elmúlt évek magyar kulturális sikertörténete a hatvanas-hetvenes évek neoavantgárd törekvéseinek karrierje. Az aukciós házak utóbbi időben megélénkült aktivitása a háború utáni és kortárs művészet területén pedig újabb vevőket, gyűjtőket vonz erre a területre.

A nemzetközi piac legdinamikusabb szegmense a háború utáni és kortárs művek piaca, itt a legmagasabb az árindex növekedése és a teljes forgalom szempontjából is ez az egyik legfontosabb időszak. A magyar születésű, itthon tanult, de külföldre emigrált művészeink, mint Reigl Judit vagy különösen Hantai Simon elképesztően magas, Hantai esetében akár sokmillió eurós árai az itthon élő művészek, az egész magyarországi kortárs árszínvonalára is pozitívan hat, erősíti a gyűjtők és a befektetési szándékú vásárlók bizalmát a piacban. Mára a világ legfontosabb kánonképző múzeumainak gyűjteményébe eljutottak olyan itthon élő klasszikusai az Iparterv-generációnak, mint Keserü Ilona, Maurer Dóra, Nádler István, Bak Imre vagy Jovánovics György alkotásai, és ez a műkereskedelmi árakban gyakran többszörös áremelkedést jelentett. Nem kérdés, hogy a kelet-európai művészetre irányuló egyre nagyobb nemzetközi figyelem előtérbe helyezheti a fenti művészek későbbi alkotói periódusainak eredményeit is, sőt, a kortársaik művészetét is. A 2019 nyarán nyílt, mintegy másfél évig nyitva tartó Maurer Dóra-kiállítás a londoni Tate Modernben fontos állomása volt ennek a folyamatnak. Nagyon fontos impulzust jelentettek a háború utáni és kortárs piacnak a

Virág Judit Galéria tematikus, kifejezetten ezt a szegmenst célzó árverései, ahol már jól látható volt egy addig a klasszikus és modern magyar képzőművészet iránt érdeklődő gyűjtők bekapcsolódása, és ehhez csatlakozott a Kieselbach Galéria, amely 2020 telén nem árverést rendezett, hanem eladásos kiállítását az acb Galériával közösen összerakott kortárs anyaggal egészítette ki, jelentős sikerrel.

A nemzetközi piacra az elmúlt évtizedben folyamatosan áramlott a pénz, elsősorban a kiemelkedő, múzeumi rangú művek érték el sokszor elképesztően magas rekordárakat. Jól megfigyelhető az a tendencia, mely nemcsak ezek felkutatására, de körüknek bővítésére is vonatkozik. Ennek része a kelet-európai művészet felértékelődése, a graffiti térhódítása, de még a modern mesterek piacán is bővül a legdrágább művészek listája. Jó példa erre az európai modernizmus eddig második vonalba tartozó mesterei piacra kerülő legjobb műveinek rekordárai vagy az ázsiai, elsősorban kínai mesterek sokszoros áremelkedése is. Az a tény, hogy a Nagyházi Galéria kortárs kiállítóhelyet nyitott, a Virág Judit Galéria már 600 négyzetméterem mutat be programszerűen sokszor kortárs művészetet, a Kieselbach Galéria építi kortárs galériáját, a BÁV és a Pintér Galéria aukciós anyagában egyre több a kortárs művészet körébe sorolható alkotás, azt jelzi, hogy a legfontosabb hazai piaci szereplők ezt a területet látják a legdinamikusabban fejlődőnek, és ez az a terep, ahol még remekművek a legnagyobb sűrűségben érhetőek el.

Az online kereskedelem egyre nagyobb szeletet hasít ki a piacból, és ez nemcsak az aukciók széleskörű elektronikus hozzáférését jelenti, de az internetes kereskedelmi portálok forgalma is folyamatosan, jelentős értékben emelkedik. A koronavírus-járvány magával hozta az online aukciók és a hibrid árverések térnyerését a hazai piacon is, ami egyfelől a gyűjtői, vásárlói kör kiszélesedését eredményezte, másfelől a kínálati oldalon is megkönnyítette a belépést az új szereplők számára. Az elmúlt években nemcsak az általános képzőművészeti árverések száma nőtt, de a kortárs művekre fókuszáló aukciók száma is.

A hazai és a globális műkereskedelem kiemelkedő évet zárt 2021-ben. A világ vezető aukciósházainak eredményei alapján a nemzetközi piac nemcsak a pandémia előtti szintre tért vissza, de a valaha volt legjobb évét produkálta. A 2022-re elképzelhetőnek tartott visszaesés nem következett be, sőt: a legnagyobb árverezőházak történeteik legjobb eredményeiről számoltak be. A Christie's 8,4 milliárd dolláros forgalma rekordteljesítményt jelentett, 18%-os növekedést produkálva a tavalyihoz képest – jóllehet ez a szám nem csak a művészeti aukciók eredményeit tartalmazta. A Sotheby's 8 milliárd dollárral ugyancsak a valaha volt legjobb eredményét érte el (bár a műtárgyak értékesítése ezen belül 7%-os visszaesést mutatott az előző évhez képest), illetve a Phillips is 8%-os növekedést tudhatott magáénak 1,3 milliárd dolláros forgalmával. Andy Warhol *Shot Sage Blue Marilyn* (1964) című alkotása történelmet írt: 195 millió dolláros árával ez lett minden idők második legdrágább, aukción értékesített tétele Leonardo da Vinci *Salvator Mundi*-ja után. Ezekhez a kedvező eredményekhez ugyanakkor nagyban hozzájárult néhány kimagasló minőségű magángyűjtemény (pl. a Paul Allen-gyűjtemény) elárverezése – ezek nélkül nem lenne ilyen pozitív az éves mérleg. Az is kérdés, hogy az olyan globális válságjelenségek, mint a COVID, az Európában dúló háború és a magas infláció, hogyan hatnak a későbbiekben a műtárgypiac alakulására. A piaci hangulat romlását jelezheti az NFT-k példátlan visszaesése: a 2022. januári csúcshoz képest ez a szegmens 98%-ot esett az év végére. Ugyanakkor a kortárs alkotások népszerűsége, különösen a 40 év alatti művészeké, az ún. ultrakortársaké, jelentős növekedést mutatott 2022 első félévében, több mint 200 millió dolláros forgalmat generálva és a csúcskategóriában figyelemre méltó árszintemelkedést hozva. Például az ultrakortárs piac egyik fiatal favoritjának, a 32 éves brit Flora Yukhnovichnak a munkái 3 millió dollár feletti összegekért keltek el, míg Matthew Wong alkotásaiért egyenként közel

6 millió dollárt fizettek. A nemzetközi műkereskedelem a negatív külső tényezők és az egyes területeken tapasztalható visszaesések ellenére jó évet zárt tavaly.

Az élő magyar művészek aukciós forgalma 2022-ben háromszorosára nőtt az előző évhez képest, és elérte az 1,67 milliárd forintot. A tavalyi aukciós eredmények alapján az élő magyar művészek rangsorát a Londonban élő, 1992-es születésű Bozó Szabolcs vezeti 401,4 millió forintos aukciós forgalmával, annak ellenére, hogy az alkotó mindössze tavaly áprilisban debütált az aukciós piacon. Bozó után Keserü Ilona (312,6 millió Ft) és Maurer Dóra (216,8 millió Ft) következik, majd a 2022 decemberében elhunyt Bak Imre (211,2 millió Ft), Nádler István (142,9 millió Ft) és Molnár Vera (115,8 millió Ft). A nem élő magyar művészek rangsorát 2022-ben elért aukciós eredményeik alapján Victor Vasarely (1,82 milliárd Ft), Hantai Simon (1,44 milliárd Ft), Vaszary János (1,1 milliárd Ft), Rippl-Rónai József (669,1 millió Ft), Czobel Béla (343,7 millió Ft), Aba-Novák Vilmos (310,4 millió Ft), Perlrott Csaba Vilmos (273,3 millió Ft), Patkó Károly (272,4 millió Ft), Scheiber Hugó (248,6 millió Ft) és Batthyány Gyula (227,7 millió Ft) vezetik. A hazai aukciós piac tavalyi egyik legnagyobb eredménye, hogy Rippl-Rónai József *A geszti kastély kertjében* című festményéért 300 millió forintot fizettek a Virág Judit Galéria aukcióján, így ez a festmény lett az év legmagasabb áron eladott alkotása, és a valaha volt második legdrágább tétel, amit magyarországi árverésen értékesítettek. Rippl-Rónai József az egyik legkeresettebb alkotó a magyar aukciós piacon: ezt támasztja alá az is, hogy az övé lett 2022 második legdrágább alkotása is – *Enteriőr* című képe 200 millió forintért talált gazdára a Virág Judit Galéria aukcióján. Ezen a listán Rippl-Rónait Patkó Károly és Vaszary János követi egy-egy életműrekorddal (180 és 165 millió Ft), majd Márffy Ödön, Aba-Novák Vilmos, Kondor Béla, Perlrott Csaba Vilmos és Keserü Ilona következik a sorban. Először fordult elő, hogy itthon élő magyar művész alkotása bekerült az év tíz legdrágább tétele közé és olyan sem volt még soha, hogy egy ma is aktív művész munkájáért kilenc számjegyű összeget fizettek volna. A *Sírkövek 2.* című festmény 110 millió forintos leütési árával tehát történelmet írt, felkerülve az élő magyar művészek top 10-es, hazai aukciós eladási listájának élére 2022-ben. Keserü Ilona tavaly abszolút dominálta itthon a piacot a kortársak legfelső árszegmensében; tíz műből ötnek ő volt az alkotója. Rajta kívül Maurer Dóra, Nádler István és Bak Imre művei kerültek fel a tavaly legdrágábban értékesített alkotások listájára. Ebben a legfelső szegmensben folytatódott az árak gyors emelkedése: az élő művészek körében a tíz legdrágább tétel átlagára tavaly óta 55%-kal, 28,9 millióról 45 millió forintra nőtt. Az eredményekből az is jól látható, hogy 2022-ben a legnagyobb kereslet az 1960–1970-es években készült alkotások iránt mutatkozik.

A 2023-as magyarországi műtárgypiacon a tavaszi szezonban nem volt érzékelhető a megtorpanás, úgy tűnik, hogy a szomszédban zajló háború, az energiaválság, a globális kihívások, és a magyarországi, európai léptékben különösen magas infláció inkább a műtárgyvásárlás irányába tolja a befektetői kedvet. Az őszi szezonban pedig rekordeladásokat hozó nemzetközi piaci folyamatokat láthattunk a Frieze-n és az az Art Basel Paris Plus vásárokon egyaránt, különösen a felső szegmensben. És hasonlóan jó befektetői, gyűjtői hangulat volt megfigyelhető a budapesti művészeti vásárokon és az őszi árveréseken is. Ez a gyűjtői érdeklődés különösen a fiatal alkotók esetében erősödött, ez az a terület, ahol a magyar tehetségek előtt ugyanaz a pálya nyílik meg, mint nyugat-európai vagy amerikai kortársaiknak.

IV. A szakértői értékmeghatározás módszere

Az eddigi szakértői munka során felgyűlt, a szakértői adattárban található, valamint a forgalmazóknál lefolytatott szemléken összegyűjtött adatokat beépítettem az érték meghatározásába. A szakvélemény kialakításánál felhasználtam a szakirodalomban és az internetes adatbázisokban található adatokat is, a művész életrajzánál az artportal.hu és a wikipedia.hu vonatkozó szócikkeit is használtam. A forgalmi érték meghatározásánál figyelembe vettem az alkotó elhelyezkedését a magyar művészeti kánonban és a művek elhelyezkedését Fridvalszki Márk életművében. A megállapított forgalmi értékeket befolyásolta a művek témája, mérete, technikája is. Megvizsgáltam a műtárgypiac jelenlegi helyzetét és az adott alkotóra vonatkozó kereslet és kínálat összefüggéseit. A művek állapota szintén fontos tényező volt az érték kialakításánál. A szakvéleményben szereplő művek a lefolytatott szemlén kifogástalan állapotban voltak.

V. Az érték meghatározása

Fridvalszki Márk generációjának meghatározó alkotója, aki évek óta kutatja a 20. századi utópiák kérdéskörét. Kollázsszerűen építkező alkotói gyakorlata „archeofuturológiai” érzékenységgel tárja fel az elveszett kollektív jövőképek kulturális maradványait a kortárs posztfuturisztikus korban. Kollázsai, festményei, grafikái és installációi a késő modernizmus utópikus elképzeléseit reprezentáló futurista designból, valamint a kilencvenes évek grafikai szemléletéből és szubkultúráiból merítenek. Akriltranszfer képei és festett vásznai egyedülálló módon hasznosítják újra ezt a kulturális hagyományt a különböző popkulturális utalások és vizuális jelek kisajátításával. A mellékletben szereplő árak igazodnak Fridvalszki Márk eddigi árképzés arányrendszeréhez, a művész következetes munkája és nemzetközi beágyazottsága pedig garancia arra, hogy árai a jövőben tovább emelkedjenek.

A vizsgált művek az életmű jellegzetes és kitűnő minőségű alkotásai. A mellékletben szereplő művek együttes alsó becsértékét 12,9 millió forintban, felső becsértékét 18,5 millió forintban határozom meg. A szakvéleményben szereplő művek Fridvalszki Márk eredeti, hiteles, sajátkezű művei. A becsült forgalmi érték nem tartalmazza az alkotások adás-vételi tranzakciója során esetlegesen felmerülő adó, díj és járulék terheket, valamint a szállítási, biztosítási, állagmegóvási, elhelyezési költségeket.

A művek a Miniszterelnökség védett kulturális javakat tartalmazó adatbázisában nem szerepelnek. Az elérhető adatok alapján a mellékletben szereplő alkotások mindegyike forgalomképes, egyik darab sem lelhető fel az eltűnt, lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javakat tartalmazó adatbázisban.

Felhasznált irodalom:

Sirbik Attila: Áhított szellemek. Fridvalszki Márk képzőművész. Magyar Narancs, 2021. március 24. https://magyarnarancs.hu/kepzu_muveszet/ahitott-szellemek-237029

Istvánkó Bea: Tökéletes formák, tökéletes vonalak. Fridvalszki Márk: Befejezett jövő. ICA-D, Dunaújváros, 2021. II. 27-ig. Új Művészet, 2021/2., 32–35.

Youhu: The New Generation of Hungarian Contemporary Art. Szerk. Rieder Gábor – Sárvári Zita. Kieselbach Galéria, Budapest, 2022.